

Matti Leikola

Metsänhoitomme ennen ja nyt

Luonnonmukaista metsänhoitoa

Se metsänhoito, mihin itse nuorena opiskelijana tutustuin sekä harjoitteluissa että kesällä 1958 Hyytiälässä silloisen yliopiston metsänhoitajan Paavo Yli-Vakkurin johdolla, oli erittäin luonnonmukaista, käyttäkseni Erkki K. Kalelan suomalaiseen metsäterminologiaan parisen vuotta aikaisemmin juurruttamaa käsitettä. Luontainen uudistaminen alkoi olla valtamenetelmänä tavallisissa yksityismetsissä, vaikka vanhan määrämittaharsinnan jälkiä näkyi vielä tuon tuostakin. Männyn kylvössä kulutus oli kaikkialla pääasiallisin maanvalmistuskeino kuokkalaikutuksen ohella, ja sellaiset työkalut kuin kiilaistutukseen sopiva ”Kajaanin rauta” edustivat istutustekniikan uusia uutta. Koekäytössä olevia ”moottorivesureita” näin muutaman, mutta muuten olivat luonnonläheiset käsityömenetelmät vallalla niin taimikon hoidossa kuin metsän kasvatuksessakin. Ehdin ylioppilasaikanani mukaan jopa puroittoon, ensin vuonna 1956 Keuruun Hoskarinjoelle ja sitten pari vuotta myöhemmin Itä-Savoon, Jukojärvelle ja Lieviskään.

Mutta uudet aatteet tekivät tuloaan metsänhoitoonkin. Muistan hyvin, millaisella innolla luin Suomen Metsänhoitajaliiton julkaisemaa vihreäkantis-

Matti Leikola siirtyi hiljan eläkkeelle Helsingin yliopiston metsänhoitotieteen professorin virasta, jota hän hoiti vuodesta 1977. Kirjoitus on lyhennelmä hänen jäähyväisluennostaan 30.11.1994.

ta kirjaa ”Lapin metsien mahdollisuudet” ja myönteinen suhtautuminen siinä esitettyyn vahvaan ja radikaaliin metsänhoito-ohjelmaan vahvistui entisestään työskennellessäni ylioppilaana ja vastavalmistuneena metsänhoitajana silloisen dosentti Gustaf Sirénin alaisena Metsäntutkimuslaitoksen Pohjois-Suomen erikoistutkimuksessa v. 1960–1962. Vihdoinkin tuntui löytyneen menetelmä, jonka avulla kipeästi kaivattua raakapuuta saatiin liikkeelle Lapista.

Pysyvän vaikutuksen minuun teki tutustuminen metsien kestäväen käytön filosofiaan. Eteen aukeni kattava ajatus uudistuvan luonnonvaran hoidosta ja käytöstä siten, että varsinaiseen luonnon pääomaan ei kosketa vaan hyödyntäminen kohdistuu yksinomaan lisätuottoon. Kestävä metsänhoito painotti tuolloin,

1950-luvulla, ennen kaikkea *ekologista kestävyyttä*. Metsän hävittämisen ehkäiseminen ja huonoon kuntoon saatetun jätemetsän kohentaminen oli ensisijainen tavoite, ei niinkään puuntuotoksen yksipuolinen nostaminen. Soiden ojittaminen oli tietenkin voimakkaassa nousussa, mutta esim. sellaiset toimet kuin metsänlannoitus tai kemiallinen vesakontorjunta olivat vielä varovaisten kokeilujen asteella. Vanhaa, perusluonteeltaan äärimmäisen staattista metsätalouden kestävyyttä alettiin vähi-

Taimettunut hakkuuala Vesijaon kokeilualueelta vuodelta 1940. Hakkuualalle on jätetty tervaleppiä. Valok. O. Heikinheimo.

tellen sovittaa yhteen luonteeltaan dynaamisen metsätalouden kehityksen kanssa. Ilmeisesti jo tuolloin nähtiin selvästi, että edistyminen pelkän raakapuun tuottamisessa saavuttaisi melko pian järkevän katon, ja että vaatimus metsän muiden käyttömuotojen kehittämisestä puuntuotannollista kestävyyttä kuitenkin vaarantamatta saisi meilläkin ennen pitkää saman painon kuin esim. USAssa ja Ruotsissa oli jo käynyt.

Uusia suuntia

Noista ajoista on jo lähes neljäkymmentä vuotta. Ajan myötä ovat tavoitteetkin muuttuneet niin yhteiskunnassa yleensä kuin suppeammin metsätalouden kentässä. Uskallan silti väittää, että metsänhoitomme ei koskaan ole kokenut suurempaa ja ennen kaikkea nopeampaa suunnanmuutosta kuin juuri nyt. Aiemmin metsänhoidon muutokset – radikaalitkin – suodattuivat hitaasti ohjesääntöjen, kierto- kirjeiden ja nuoren polven koulutuksen avulla käytännön kentälle niin, että usein vasta sukupolven vaihdos sai aikaan selkeitä ja näkyviä uusia otteita. Nyt on viimeiset puuntuotantoa painottavat valta-

kunnalliset metsänhoitosuunnitelmat saatu hädintuskin tarkistettua ajan tasalle, kun jo ollaan keskellä voimakasta tavoitteiden ja keinojen uudelleen arviointia.

Tarkkaan ottaen nyt ei ole kysymys metsänhoidon menetelmistä vaan siitä, että metsänhoidon jo vakiintumaan ehtineet *tavoitteet* on jälleen kerran asetettu kysymyksenalaiseiksi. Vanha agraarinen maahenki, joka meillä Suomessa edellytti raa'an korpiluonnon raivaamista hymyileväksi puutarhaksi ja tuottamattoman maan muokkaamista tuottavaksi metsäksi on vaihtunut uusekologiseksi luonnonfilosofiaksi, jonka mukaan elävän luonnon varsinainen tarkoituksena on vain pakottamatta *olla* jotakin rikasta ja hyvää, ei suinkaan *tuottaa* ihmiselle (tai millekään muullekaan) ylipäänsä mitään.

Kohden ekologista kestävyyttä

”Elämää ylläpitävien prosessien” kuten niin jännittävästi mutta perin epämääräisesti sanotaan, säilyttäminen ja suojeleminen on nopeasti laajentunut ajatukseksi kaiken biologisen monimuotoisuuden säilyttämisestä ja jopa rikastamisesta, mikä tavoite

Hakkuuala, johon on jätetty puustoa ekologiseksi käytäväksi. Kuva Kontiolahdelta vuodelta 1994. Valok. METLA/Erkki Oksanen.

on sitten tiivistetty tarkoittamaan ”ekologista kestävyyttä” vanhan metsätaloudellisen kestävyyden jalostuneempuna asteena. Kansainvälisen korkean tason siunauksen saaneet tavoitteet ovat nopeasti temmanneet mukaansa myös käytännön arkimetsänhoidon suunnittelijat ja toteuttajat.

Luonnonläheisen metsänhoidon viimeaikainen vaivaton menestys ei tietenkään ole ollut uusien aatteiden korkean moraalien tai loogisen johdonmukaisuuden ansiota; vastaavia koko maailmaa ja sen metsiä syleileviä ajatuksia on esitetty ennenkin, mutta ne on jälleen unohdettu ilman sen suurempaa keskustelua. Yhtenä selityksenä on, että vasta 1980-luvulla koitti – ensimmäistä kertaa kahteen sataan vuoteen – koko Euroopassa aika, jolloin puuta oli metsissä enemmän kuin tarpeeksi. Kun metsät kas-

vavat selvästi enemmän kuin niitä hakataan, mahdollisen ylijäämän kohtalo on enemmän leikkittelyä erilaisilla teoreettisilla mahdollisuuksilla kuin vaarallista peliä niukan elämän ja toimeentulon kovilla tosiseikoilla kuten aiemmin, puupulan vuosina oli ollut. Yleinen ajatustapa on myös meillä kuten muuallakin ehtinyt vieraantua perustuotannosta ja metsä edustaa suurelle osalle kaupunkilaistunutta Suomen kansaa vain taustamiljöötä, vapaa-ajan vietto- paikkaa tai parhaimmillaankin jotain kovin abstraktista suuretta, jonka todellista merkitystä esim. maamme talouselämälle ei hahmoteta. Vaikea lama ja yleinen kustannusten nousu ovat suorastaan pakottaneet vähentämään sellaisia metsänhoitotoimia, joiden koneellistaminen on ollut vaikeata. Myös vanha tasapainotaiteilu ajan ja kustannusten välillä

on vienyttä uusiin ratkaisuihin: annetaan esimerkiksi metsän uudistamisen kestää vuosia, jos välittömät kustannukset ovat alhaiset ja tulokset kaikesta huolimatta tyydyttävän varmoja. *Varmuus* onkin saanut aivan toisen painon kuin ennen, ja kaikkeen ylimääräisen riskin ottoon suhtaudutaankin met-sänhoidossa nykyään terveen kriittisesti.

Biodiversiteettiä varjelemaan

Luonnon monimuotoisuuden suojele lähtee kaikilla ns. biosentrisestä ajattelusta, jonka mukaan kaikki eliöt ovat arvokkaita jo omalla oikeudellaan ilman ihmisen omaa arvomaailmaa ja pisteytyksiä. Äärimmilleen vietynä tämä tietenkin johtaa ilmi-selvään umpikujaan: tauteja ei vastustettaisi, mit-tään eläin- tai kasvukunnan tuotteita ei syötäisi jne. Niinpä jonkinlainen luonnon hierarkia on ollut tar-peen. Käytännön syistä toiset lajit ovat biodiversiteetin kannalta arvokkaampia kuin toiset. Johonkin tulee toisin sanoen keskittyä, jos haluaa suojele luonnon monimuotoisuutta, kun keinot kuitenkin ovat rajalliset eikä esimerkiksi ihmiskunnan jouk-komurha ole sekään ratkaisu. Järkevintä on ollut keskittyä ainakin aluksi niihin eliölajeihin tai ekosysteemeihin, jotka ovat selvimmän uhanalaisia tai muuten harvinaisia.

Näin olemme päätyneet takaisin luonnonsuoje-lun varhaisvaiheeseen ja niihin tavoitteisiin, joita jo prof. Niilo Söyrinki 1950-luvulla opetti meille ylioppilaille: harvinaisten kasvien ja eläinten suo-jelemiseen, minkä merkeissä luonnonsuojelutyö Suomessa aikanaan alkoi. Tänään suojelemme ko-konaisia kasvupaikkoja, eikä enää yksilöitä kuten ennen, mutta tavoitteessa ja sen toteuttamisessa ei ole ainakaan vajaat neljäkymmentä vuotta sitten ensimmäisen ammattioppinsa saaneelle metsänhoi-tomiehelle mitään uutta ja mullistavaa.

Biosentrisen monimuotoisuuden suojelelu vaatimukset ovat lisäksi keskittyneet metsänhoidon kan-nalta taloudellisesti toisarvoisiin kohteisiin, kuten lehdot ja lehtomaiset kankaat ja purovarret, jalojen lehtipuiden esiintymät, vanhat, lahovikaiset haavi-kot ja huonomuotoiset koivikot, pihlaja- ja kataja-esiintymät jne. Kaikki ovat sellaisia kohteita, jotka jokainen metsänomistaja tänään säästää taloudelli-sesti vähäarvoisina, mutta metsäluontoa rikastavi-

na kohteina. Vain vanhojen metsien suojelelu saataa syntyä todellisia ristiriitoja luonnonsuojelelu ja metsän kasvatuksen välillä, jos yksityisten ihmisen omistamia maita ryhdytään suojelemaan tarjo-amatta maanomistajalle riittävää korvausta.

Metsäisten maisemien aktiiviseen hoitoon

Ihmisen on suhtautunut luonnonmaisemiin eri aikoina hyvin eri tavoin. Vanhat suomalaiset hakka-sivat pois kaikki puut pihamailtaan, mutta esim. kansallisromantiikkamme nousun aikana, 1890-lu-vulla, rakennukset haluttiin viedä keskelle koske-mattomia luonnonmetsiä. Ensimmäisen maailman-sodan jälkeen vähitellen kehittyvää ”funkis”-suun-tausta leimasivat vuorostaan viivasuorat linjat vastakohtana 1800-luvun pikkutarkoille, koristeiden ja ulokkeiden täyttämille tyyli-suunnille.

On ilmeistä, että ihmiset olivat ylioppilasaikana-ni, 1950-luvulla, tottuneet arvostamaan metsäistä luontoa tarkoituksenmukaisuutta ja ”uusasiallisuut-ta” korostavalla tavalla. Säännöllisen, hoidetun tuk-kipuupilariston keskeltä kohoava suoralinjainen kerrostalo edusti hyvin tuon ajan ”Ihmisen ja luon-to” -teemaa. Hyvin hoidetun metsän ideaalikuvaan saattoi jopa kuulua, että puut kasvoivat viivasuo-riissa riveissä. Tunnetuille näköalapaikoille oli ai-emmin hakattu suoraa ”näköalalinjoja”, joiden kat-sottiin lisäävän maiseman viehättävyyttä!

Maisemallisen kauneuden korostaminen, joka oli selvästi esillä vielä 1950-luvun metsäopetuksessa, on noussut uudelleen viimeisen kymmenen vuoden aikana yhdeksi metsänhoidon pääpyrkimyksistä. Haluaisinkin korostaa, että yleinen käsityksemme maisemasta ja metsän kauneudesta pohjautuu pal-jolti opittuun ja opetettavaan kauneusihanteeseen. Usein miellämme esimerkiksi lehtimetsät ”hymyi-leviksi”, kituvat kuivan kankaan kuusikot ”ilotto-miksi”, koivikot naispuolisiksi ja männiköt mies-puolisiksi, muutamia esimerkkejä mainitakseni. Maiseman kauneusihanne heijastaa kyllä selvästi ihmisen omia tuntemuksia, mutta paljon voidaan metsäopintojen yhteydessäkin aivan konkreettises-ti *opettaa*, kun pyrkimyksenä on metsäisten maisemien saattaminen ihmistä miellyttäväksi. Tätä olen pitänyt viime vuosina yhtenä tärkeimmistä tehtä-vistäni opettajana.

Metsäisten maisemien hoidon ovat nykyhetken opiskelijat myös ottaneet omakseen. He ovat oivaltaneet, että metsä voi samanaikaisesti olla sekä tuotantopaikka että elinympäristö – niin ihmiselle kuin ”metsän suurille ja pienille”. Metsätalouden viimeaikaista kehitystä ajatellen tuntuu todennäköiseltä, että tulevaisuudessa kykenemme hoitamaan metsiä jotka ovat sekä tuottavia että monimuotoisia. Tässä tehtävässä toivotan uusille yliopistosta valmistuville metsänhoitajille mitä parhaita menestystä. Työ on vaikea ja vaativa, mutta ponnistelun arvoinen!

Myötäillen ajatuksia, jotka Heinrich Cotta jo lähes 200 vuotta sitten ilmestyneessä kirjassaan ”Anweisung zum Waldbau” esitti, sanon: Ei ole oikein syyttää metsänhoitajia siitä, että metsät eivät tänään ole sellaisia kuin niitten mielestämme pitäisi

olla. Aivan samoin voisimme syyttää esimerkiksi lääkäreitä sairauksien olemassaolosta. Lääkäreitä ei olisi, ellei olisi sairauksia, eikä metsien hoitoa ellei olisi metsän ja puun puutetta. Metsänhoito on aina ollut välttämättömyyden ja niukkuuden lapsi: se on syntynyt siitä väistämättömästä erosta, joka vallitsee meitä ympäröivän todellisuuden ja tavoittelemiemme ihanteiden välillä. Tämän eron kaventaminen on metsänhoitajan tehtävä, niin nyt kuin tulevaisuudessa!